

Биыл Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің құрылғанына 80 жыл толып отыр

Ұлы Конфуций: «Мен 60 жасымда ғана әдепті адамдарды алдамшыдан ажыратуды үйрендім», - деген екен. Шынында да, өмір сүрген жылдардың биігінен өмірдегі көп нәрсе басқаша, мағыналырақ қабылданады... Сіз белгілі бір оқиғалар мен жағдайлардың маңыздылығын түсіне бастайсыз. Сіз таңғажайып адамдар арасында болу үшін өмірде қаншалықты бақытты екеніңізді түсінесіз. Өйткені, біз, адамдар, өзіміз құрметтейтін, жақсы көретін және олар сияқты болуға ұмтылатын адамдардан өсер аламыз, оларды өмірде өзіміздің ұстазымыз деп санаймыз. Сұлтан Тәшірбайұлы Сүлейменов, Ғали Батырханұлы Сәйденов, Марс Фазылұлы Үркімбаевтар талантты, ақылды, таңғажайып, өмірі мәнді де шығармашыл тұлғалар. Олар – менің алғашқы ұстаздарым. Елімізде Қазақ химия-технологиялық институты (Қаз ХТИ) сияқты бейіні бар университет төртеу ғана, олардың үшеуі Мәскеуде, Ленинградта және Қазанда ғана болды. Менің квота бойынша Мәскеуге Мәңдәлеев атындағы Мәскеу химия-технологиялық институтына оқуға түсу мүмкіндігім бар еді. Әкәм келісті, бірақ анам мұны қолдамады, мен Шымкентте қалдым. Анам: «Жалғыз балаң. Атылып тұрған оқ, көз алдымызда өсф жерде оқысын» деп айтты. Шымкентте қалғаным еш өкінбеймін.

70-жылдары Қазақ химия-технологиялық институты Кеңес Одағындағы ең озық, тартымды жоғары оқу орындарының бірі болды. Бұл оның ректоры С.Сүлейменовтің зор еңбегі еді. Ол одақтық масштабтағы көшбасшы болды! Отыздың сөңгірінде институтқа басшы болған ол еңбек еткен жылдар ішінде тамаша педагогикалық ұжымды іріктеп, тәрбиелеп, басын біріктіре білді. Сұлтан Тәшірбайұлы кадрлардың үнемі назар мен бақылауды қажет ететінін жақсы түсінетін, сондықтан оларға ерекше, «сүлейменовше» көзқараспен қарайтын. Әсіресе, жас кадрларға аса қамқор бола білді. Қадірлеп, бағалап, мақтан етіп, олар туралы жіті білген. Мәскеу мен Ленинградтың жетекші жоғары оқу орындарына аспирантураға квота бөлді және ең талантты адамдарды сонда жіберді. Мәскеуге барған кезінде, әдетте, оларды жинап, қаржылай, көбінесе жеке қаражатынан көмектесті. Оның қамқорлығын білген талантты жас мамандар еліміздің түкпір-түкпірінен бізге қызметке келді.

Сұлтан Тәшірбайұлы мақсатқа қойып, соған ұмтыла білетін адам болатын, ол қашанда не қалайтынын білетін. Ол идеалды университеттің үлгісін жасап, соған сай өмір сүрді және айналасындағылардың барлығын осы орбитаға тартты. Бірдеңе ойластырылып, жүзеге асырылғанда, оны орындаған бәріміздің астымызда жер жанғандай болатын. Көшбасшының ақыл-парасаты мен

Ұстаз

Фото:

академик Сұлтан Тәшірбайұлы Сүлейменов

таланты алдымен өзін қоршаған адамдар түріне қарай бағаланады.

Ректор – Сүлейменов О.Жолдасбеков, Ғ.Сәйденов, М.Үркімбаев, М.Жұрынов, В.Смагоржевский, О.Қамардинов, Ш.Сүгіров, Н.Нәдіров сияқты мықты тұлғаларды жақындатып, биікке көтеруден қорықпады. Оның көптеген әріптесі мен шәкірттері кейін министр, жоғары оқу орындарының ректоры болды. Қазақ технологиялық институтының ғылыми жетістіктері шетелде де мойындалды.

Мен жұмыс істеген байланыстырғыш заттардың химиялық технологиясы кафедрасын т.ғ.д., профессор Ия Германовна Лугина басқарды. Ол бүкіл әлемге танымал және ғылыми ортада құрметке ие болды, ол өзінің курстастарымен бірге өзінің жетекші ғылыми мектебін құрды. Сұлтан Тәшірбайұлының өзі республикадағы ең озық мектеп саналатын шыны және керамикалық шыны технологиясының ғылыми зертханасы мен бөлімін басқарды.

Кафедраның ғылыми әзірлемелері әскери-өнеркәсіптік кешенде (ӘӨК) және ғарыш өнеркәсібінде кеңінен қолданылды.

М.Ержанова, Ким Лин Зу, Қ.Кәрібаев, О.Балабеков, В.Беспалова, С.Атауов, Т.Абдувалиев, А.Көсеубаев, Я.Фрезе, Ш.Ескендіров, Я. Детковской, Б.Есімов, Ш.Әбубәкірова, А.Войлошникова деген профессорларымызбен, доценттерімізбен мақтанатынбыз. Есімі бас әріппен жазылған нағыз ғалымдар. Ректор С.Сүлейменов тұсында институттың қуатты материалдық-техникалық базасы құрылды: үш оқу корпусы, бес студенттік жатақхана, стадион, студенттік дәмхана, оқытушыларға арналған тұрғын үйлер салынып, жабдықталды. Сұлтан Тәшірбайұлының бастамасымен бас ғимараттың ескі қасбеті аз күннің ішінде қуатты әрі өте қымбат мәрмәрмен сыланғаны өлі есімде. Құрылысшылар түнгі прожекторлардың жарығында тәулік бойы тер төкті. Сөйтіп, бюджет

қаражатын тартпай, экономикалық мүмкіндіктерді пайдалана отырып, бас ғимараттың келбетін өзгертіп, оны айбынды да көрікті етіп, қала орталығының нағыз сәніне айналдырды. Ол кезде мұны тек Сұлтан Тәшірбайұлы Сүлейменов атқара алатын. Институттың барлық аумағы абаттандырылып, оған институт оқытушылары мен студенттерінің ұжымы үлкен ынтымақпен белсене атсалысты.

Айтпақшы, университет Одақ бойынша алғашқылардың бірі болып 20 ғасырдың ғажайып электронды микроскобы «Минск-22» электронды есептеуіш машинасын алды. Сұлтан Тәшірбайұлы мәдениет пен спортқа үлкен көңіл бөлді. Ол еліміздегі барлық жастар спорттық жарыстарын бақылап отырды және кейін институтының ғана емес, елдің намысын қорғаған дарынды спортшыларды қатарымызға шақырды.

Сұлтан Тәшірбайұлы мен жаттықтырушысы Владимир Байдин 70-жылдары әлемнің үздік гимнасттарының бірі болған Нелли Кимді тәрбиелеп өсірді, ол Надя Каманечи, Людмила Турищева және Ольга Корбут сынды көркем гимнастика жұлдыздарымен лайықты сайысқа түсті. Ол 1975 жылы Еуропа чемпионы атанды және КСРО халықтары Спартакиадасының абсолютті чемпионы болды. Бір жылдан кейін ол Монреальда үш дүркін Олимпиада чемпионы атанды (1976). КСРО-ның еңбек сіңірген спорт шебері.

КСРО халықаралық спорт шебері, бокстан Азия чемпионы Марат Жақсыбаевты мақтан тұттық. С.Т.Сүлейменовтың өзі бокстан КСРО спорт шебері болды. Жаттықтырушы Марат Тавтиевич Құрманбаевтың жетекшілігімен волейболшы қыздар командасы кәсіподақтық жарыстарға қатысты. Институтта спорттың маңызы ерекше болды.

Оның ауыл жастары арасынан талантты әнші-күйшілерді таба білудегі түйсігі мен қабілеті қай кезде де таң қалдырды. Оларды да біздің институтқа түсуге шақырды. Университетте Халық студенттік театры мен «Қаз ХТИ-фильм» студенттік киностудиясының талантты ұжымы болды. Институтта көркемөнерпазар белсенділігі күшті болды. Сол кездегі оқу ісінің үздігі, қазір белгілі кәсіпкер, меценат Серік Сәйтжанов қазақ өндерін шебер орындады. Сергей Бердалиев өзінің барқыт баритонымен аты аңызға айналған Мүсілім Мағомаевтың өндерін орындады. Зал үнемі лық толы болатын.

Комсомолмен қарым-қатынасы ерекше болды. Ол кез келген жоғары лауазымды шенеунікті елемейі мүмкін еді, бірақ комсомол жетекшісін елемейі мүмкін емес. Университеттің барлық комсомолшылары дәстүрлі түрде аспирантураға жіберілді. Бұл барлығының арманы болды. Комсомол комитетінің хатшысы. Марс Фазылұлы Үркімбаевты про-ректорлармен бір қатарға қойды.

Маған Марс Фазылұлы басқарған комсомол комитетінің құрамында, одан кейін Сұлтан Тәшірбайұлының ұсынысымен комсомол комитетінің хатшысы, кафедрада ассистент болып жұмыс істеу бақыты бұйырды.

Сұлтан Тәшірбайұлы эмоционалды, жігерлі, іскер, сонымен бірге мейірімді адам болды. Одан әрқашан күшті энергия мен сүйкімділік сезіліп тұратын. Сонымен бірге оның эмоцияларының ауқымы өте кең: бір жерде ол импульсивті, мызғымас талапшыл және қатал, бір жерде әдеттен тыс

қорқатынбыз. Онымен дауласуға немесе оған қарсылық білдіруге ешкімнің батылы жетпеді. Бірақ ол өзі көп еңбектеніп, айналасындағылардан да соны талап етті. Ұжым жұмыстың жаңа формалары мен әдістерін үнемі шығармашылық ізденіс режимінде өмір сүрді. Бірде оның кеңсесінде, кезекті «сазайымды тартқаннан» кейін мен жас болғанымнан ба екен (мен 22 жаста едім) жұмыстан кету туралы арыз жазуға дайын екенімді айтуға батылдық жасадым. Ол бір секундқа тоқтады да, мені үстелге шақырды да: «Есіңде болсын: мен

жүрген. Сол жылдары мектебіміздің әрбір түлегі зауытта жұмыс істеуді армандайтын. Бір күні Сұлтан Тәшірбайұлы жол жүріп бара жатып, біздің үйге тоқтады. Әңгімелесіп қалдық, ол маған өкөмнің жұмысын жалғастырып, Қазақ техникалық институтына түсуге кеңес берді. Ол жылдары инженер болу өте танымал және беделді мамандық еді. Инженер дегеніміз ойлана білетін, ойлай білетін деп аударылады. Осы кездесу мен кеңесі үшін тағдырға ризамын.

Бұл ғажайып адамның тағдыры - өз ісіне жанқиярлықпен берілгендіктің, шынайы еңбекқорлықтың және сіз жауапты адамдарға деген жоғары көзқарастың үлгісі. Ректор Сүлейменов өзінің жоғары мәртебесіне қарамастан, ешқашан мақтанбаған және әрқашан өркіммен дұрыс және шынайы болып жүретін. Халық оны құрметтеп, жақсы көретін, бірақ қызғанышпен қарайтындар да болды. Ұлы Махатма Ганди: «Алғашқы жетістік келеді, қызғаншақ адамдар пайда болады. Сонда үлкен жетістік келіп, жаулар пайда болады». Өкінішке орай, Сұлтан Тәшірбайұлы сондай тағдырдан құтылмады.

Ол өзін толық көрсете алмады, бұған адамдардың көреалмаушылық, жала және әдеттегідей жүйенің жансыздығы кедергі болды. Бізде

шығып тұрған шегені не ұрып кіргізеді не майыстырады. Олар оны ұрып кіргізе де, майыстыра да алмады. Қоғам игілігі үшін өмірге әкелетін орасан зор жоспарларын жүзеге асыруға үлгермей, басын имей, кеудесін тік ұстап кетті.

Өкінішке орай, өз Отанында пайғамбарлар жоқ. Десе де, өмірімізде лайықты адамдарды бағалап, қамқор болайық.

Ұзақ мерзімді және тиімді басқарудың мысалдары бар. Мәскеу мемлекеттік университетінің ректоры Виктор Антонович Садовничий 31 жыл бойы өлемдік деңгейдегі университетті басқарып келеді. 84 жасында да ол күш пен шығармашылық елеуетке толы адам еді. Қазақстан Республикасының Ресей Федерациясындағы Төтенше және Өкілетті Елшісі ретінде мен бұл оқу орнында бірнеше рет болып, онда лекциялар оқып, В.А. Садовничий ректорлық еткен кезінде Мәскеу университеті ресейлік өзін-өзі басқаратын жоғары оқу орны мәртебесіне ие бола отырып, өлемдік ауқымдағы бірегей ғылыми-білім беру кешеніне айналды.

**Зауытбек Тұрысбеков -
С.Т.Сүлейменовтың шәкірті.
2023 жылдың қарашасы.**

Фото:
МГУ ректоры В.А.Садовничиймен

ұялшақ және мұқият болды, өсіресе ол ерекше құрметтейтін және пір тұтатын адамдармен сондай еді. Ол үшін мұндай адамдар – Қазақ КСР Ғылым академиясының академигі Евней Арыстанұлы Бөкетов, сол кездегі Чимкент педагогикалық институтының ректоры Мырзахан Сәрсенбайұлы Сәрсенбаев, Қазақ КСР Құрылыс материалдары өнеркәсібі министрі Беркімбай Пәрімбетұлы Пәрімбетов болды.

Біз институт өміріне, оның дүниеден оқшауланған атмосфера-сына тартылғанымыз сонша, Сұлтан Тәшірбайұлын Құдайдан кейінгі екінші адам ретінде қабылдадық. Ол бізге құдіретті боп көрінді. Оның тура мінезінен, қаталдығынан кейде

сенен екі есе талап етемін, өйткені мен сені ұлымдай жақсы көремін, мен сенен үлкен потенциал көремін және сенен үлкен адам жасағым келеді. ... Мен саған көңіл бөлуді тоқтатқан кезде өтінішті жазасың» деді.

Көшбасшы ретінде жақсы психолог, мықты педагог болды. Мамандық таңдауыма Сұлтан Тәшірбайұлының ықпалы зор болды. Мен дүниеге келгенде өкөм демобилизациядан кейін экскаватор машинисі, кейін партия ұйымдастырушысы болып жұмыс істеген сол күні ашылған Састыбе цемент зауытының құрметіне менің есімімді әжем Зауытбек деп қойды.

Мен мектепті Сас-Төбе ауылында бітірдім, ол кезде өкөм кәсіпорын директоры болып жұмыс істеп

Фото:
Серік Сейітжановтың жетекшілігімен шәкірттері академик С.Т. Сүлейменовтің өлшеусіз еңбегіне құрмет ретінде оның баласындай болған, Орталық Азия мен Қазақстанда инженер кадрларын дайындайтын аймақтық шеберханасына айналған атақты ҚазХТИ алдына ескерткішін орнатты.